

Становище за докторския труд

на Радостина Диянова Петрова

на тема

ЛИТЕРАТУРНИЯТ ЖИВОТ НА МЕЖДУВОЕННА ПОЛША В МЕМОАРНАТА ЛИТЕРАТУРА

за присъждане на образователната и научна степен

„доктор“ по направление 2.1 Филология – Литература на народите от Европа,
Америка, Азия, Африка и Австралия (Полска литература)

от проф. дфн Маргрета Любомирова Григорова

Пред нас е дисертация, която защитава и постига ясно собственото си изследователско поле – откъм обект, подход и изпълнени задачи, анализ и осведоменост, общуване с творци и групи, виждане за социалните им роли и естетически възгледи, за личните им творчески пътища и участия в живота на литературата. Мемоарните текстове на паметта (свидетелски и авторепрезентативни) са ексцерпирани и дискутирани като извори за реконструкция и интерпретация на литературния живот между войните, като същевременно трудът обследва обектите и формите на самата мемоарност, нейните наративи, аспекти и главни действащи лица. Трябва да отбележим, че изпълнената задача е много отговорна и трудоемка, тъй като авторката през цялото време следи и сравнява голям регистър от текстове. Но това е и много интересна и увлекателна задача. Дисертантката играе с множеството лица на периода и същевременно запазва неговия единен образ.

Виждам щастливите попадения и успешната работа на защитаваната дисертация в следните няколко измерения, които ще обособя като фрагменти от становището:

Успехът на съчетанието между обекта и подхода

За основен времеви обект на изследването е избран литературния живот през един от най-сложните, динамични и разнообразни периоди на полската литература (в не по-малко сложен европейски контекст). Период, характерен, въпреки своята неголяма продължителност, с многото си литературни групи, вътрешни течения и тенденции, сложни поколенчески характеристики, формации и териториални средища.

Период, протичащ в трудна и сиптоматична историческа обстановка. Самото му определение „междувоенен“ е базирано на неговото рамкиране от двете световни войни и тяхната неизбежна значимост (не само в момента на протичането им) в полския и извънполския съдбовно-исторически контекст. Но Радостина е показала и как литературата преосмисля нетрадиционно историята, видяла е ефектите на карнавализация на историческото време при Тувим и скамандритите, както и излизането и отчуждаване от историята (полска и европейска), наблюдавана отвън като „сценично“ действие (при Гомбрович), което води до циничното отношение към нея, поставящо печат върху езика. Периодът е сложен и от гледна точка на фазите на модернизма/авангардизма както в полски, така и в европейски план (тук е можело да бъдат позовани и постановките на Влоджимеж Болецки за фазите на модернизма). Много от участниците в него продължават пътя си в следващите фази на литературния развой, а някои от тях са ключови фигури от предходния период – измерение, което авторката постоянно следи. Мисля, че по отношение на това многоподанство, едва ли междувоенният период има свой съперник. Изборът на този период и постигането на неговия обхват говори за сериозно изследователско намерение и осъществен принос - като цялост периодът не е бил тема на дисертационно или монографично изследване в България, изследвани са само отделни представители от периода.

Обхватът на този сложен период би могъл да изглежда много по-стандартно, но това не е по мярата на дисертантката. **Важно е, че Радостина извежда неговия образ от един много обемен и разностранен мемоарен материал. Избраният подход е оригинален, интересен, продуктивен и неприлаган досега по този начин – той е колкото времева, толкова и концептуална перспектива. Точно тук дисертацията печели още един свой ясно изразен принос. Защото блендата на виждане е значителен корпус от мемоарни текстове, създадени в решително „друг“ период, след октомврийския прелом от 1956 г. – „тогава именно, във връзка с намаляването на политическия натиск, а и с натрупването на времева дистанция се възстановява интересът към междувоенния период – посочва Радостина. - Същевременно се осъзнава и статутът му на минало, достъпът до което става все по-труден.“ (59) Особено важна е и решаващата „дезура“ на войната. Както уточнява авторката в последния фрагмент от първа глава “текстовете, разгледани в дисертацията, са създадени след Втората световна война и в голяма степен не само отразяват следвоенната действителност, но и са повлияни от нея.“ (59) Не по-малко важна е нарастващата активност на автобиографичното, мемоарното и споменното мислене, на стремежа към постигане на документа (но и играта с него), все по-характерни за втората половина на века.**

Интересна е и релацията, която Радостина прави спрямо автобиографичните текстове, които възникват още по времето на междувоенния период. Но за нея по-продуктивно е именно по-късното ситуиране на паметта за междувоенното време, неговите образи, историзирането му на базата на мемоарните текстове. Тя прави значимият извод, че „междувоенното двадесетилетие се превръща в източник за цяла система символни образи и концепти, които служат като съотнасяне към актуалния момент и това важи и до днес.“ (57) Мисля, че тази времева позиция е добре да се подчертае още в увода, където е определен подборът и характерът на наблюдаваните мемоарни текстове и се сочи, че принадлежат на автори, дебютирали през 20-те и 30-те години. Ако не се лъжа, това е направено в края на цитираната първа глава, а после е изведено в заключението – при евентуалната подготовка за книжно издание (която горещо препоръчвам) предлагам тази концептуализация да изпъкне на видно място в увода, заедно с другите важни встъпителни указания.

Силно методологично мислене

Влизането в изследването е осъществено със силна методологична глава, твърдо избран социологически подход (който присъединява, но и подчинява и други литературоведчески стратегии). Дефинирани и изяснени са основните и кореспондентни понятия (памет, мемоарна и автобиографична литература, литературна група, поколение, литературна легенда, автобиографична истина, алтернативен разказ и др.), техните аспекти и съотношения, най-важните въпроси, които поставят, а също и разграниченията между тях. Показана е базисна теоретична и литературно-критическа осведоменост и надградено над нея самостоятелно мислене. Отговорността към методологичните инструменти е голяма и последователна, съчетана с конкретиката на наблюденията, тя води до ясни изводи, обобщения, заключения.

Когато започва много подходящо от базисният конструкт на паметта, Радостина попада в царството на релативността. Тя се позовава на класическите постановки на Рикъор, препраща към Нойман, Лъжон, Залески и Марушевски, за да развие въпросът за връзката между памет и въображение, за истинните и въобразени реконструкции и видовете памет (семантична, епизодична), като посочва тук и твърденията на Сидони Смит и Джулия Уотсън (с ключова роля за изследването), че „унифицираната история, и кохерентният аз са митове на идентичността“ и прави извод на базата на пример от Скамандър за несъвпадението между факт и индивидуален спомен за него. По подобен, много обоснован начин, тя преминава и през следващите категориални пояснения като по методологични стъпала: автобиографията и

автобиографичната истина, мемоарният жанр (в светлината на различието спрямо автобиографията), писателските мемоари като вид мемоарна литература – разгледани са ключови изследвания, постановки и терминологизации на цяла поредица световни учени и са направени собствени констатации.

Дисертантката следи в пълнота неизбежните релации между колективно и индивидуално, между фактографично и интерпретативно, международно и полско, както и между различните измерения на събитийното и историческото. Всички тези релации са последователно прокарани в дисертационния наратив и анализ на мемоарните текстове, личат и в основните концепти на главите и подглавите.

Функционалният анализ на мемоарните текстове и това, което той отключва

Въоръжени с методологическите инструменти, втора и трета глава от изследването постигат конкретните цели на труда и показват в ново осветление картината на периода. Структурата на главите е изградена по интригуващ, актуален и съдържателен начин, който се води от основната литературно-историческа и геолитературна карта на периода, от ролята на най-значимите творци и групи, но навсякъде я търси в мемоарните текстове и изгражда съотношение между познатото от литературните истории и критически изследвания и образите, създадени от мемоаристите, към които плътно се придържа. По този начин се извършва явно или дискретно дискутиране на литературната история, дори бих казала, че основният порив е алтернативната история или истории, на базата на мемоарния материал. Това позициониране личи още в заглавието на втора глава „ЛИТЕРАТУРНИЯТ ЖИВОТ МЕЖДУ КОЛЕКТИВНИЯ СЮЖЕТ И ЛИЧНИЯ СПОМЕН“, а релацията лично-колективно, както вече споменахме, е една от осевите за труда.

Аналитично-интерпретативната историзация започва с Тувим и скамандритите и историята на скандала около „Пролет“. Проследявайки релациите на Гридзевски и Кшивицка и сравнявайки ги, Радостина прави извода, че „проличава тенденцията „биографията“ на творбата да измества реалната ѝ рецепция, както и функционирането на литературния скандал като механизъм за придобиване на популярност.“ (83) Тя проследява рефлексите върху триумфа на скамандритите, ролята на литературните издания и на поетическото кабаре „Пикадор“ (която оглежда главно в три текста на Слонимски, Тувим и Ивашкевич) за да достигна до ефекта на преосмисляне на отношението към групата и на разколебаване на литературната легенда за нея, сполучливо определя, че „успешният механизъм за публично присъствие“ се е

превърнал в „проблематично наследство“. Посочени са и алтернативните варианти спрямо „Скамандър“ като безспорна главна фигура в наративите на литературния живот от двадесетилетието. Със същото подобавашо внимание са разгледани и ролята на познанския експресионизъм, краковския авангард, групите от 30-те – навсякъде огледани в мемоарни текстове, чиито свидетелства са съпоставяни с известни критически постановки. Така например обликът на „Квадрига“ е видян в спомените на Себилова, Шпевак, Малишевски и е направен изводът за проявеното „усещане за пресищане, образно изразено с икономическото понятие „инфлация“ на поезия и поетически групи“ (164)

Докато втора глава е композирана чрез историзиращата роля на групите, много подходящо трета глава се концентрира върху писателската фигура и нейните социални роли и форми на публично присъствие, поделени в 6 сфери – ролята на дебюта (в различните му варианти), професионалният статус, популярността, чудатостта, творчеството като начин на живот и международните контакти. Всички тези аспекти отново са проследени като елементи от мемоарните наративи и интерпретации. И отново става дума за разнообразни и многобройни мемоарни свидетелства, на базата на чието проследяване и съпоставяне се правят изводи, като например този в поглавата за творческите дебюти, че „при всички свидетелства, свързани с творческия дебют, прави впечатление опитът на авторите да се дистанцират от обекта на автобиографията – своя по-млад Аз“. (190) В тази глава от изследването изпъкват повече или по-малко популярни фигури, голямо внимание е отделено на Чеслав Милош. Тук се актуализира и времевата релация между междувоенния период и следващите фази от развоя на литературния живот (както и участието на творците в него).

Примери за успешно проведената изследователска стратегия на дисертацията, могат да бъдат давани много. Авторката е показала висока академична дисциплина и професионализъм, богата осведоменост, умения за анализ и правене на заключения, като например изводите на стр. 179 за повтарящите се схеми, поставящи акцент върху: постоянната конкуренция за вниманието на публиката, нееднозначното отношение на индивидуалния разказ към колективната легенда, релациите между литературната група и пътя на твореца. Категорични и убедителни са финалните заключения за нарастващата активност на мемоарните текстове с концентрация върху проблематиката на литературния живот и със съзнанието за определена рецептивна ситуация – в контекста на засиленото автобиографично и авторефлексивно начало през 20 век.

Със сигурност е създаден сериозен, полезен и увлекателен труд, който трябва да стигне до книжното си издание. Посочените в автореферата приноси са верни (забелязах обаче повтаряемост между принос 1 и 2, които трябва да бъдат по-добре разграничени), както и направеният извод в самата дисертация, че „основният принос в настоящия текст е съчетаването на две изследователски нагласи към разглеждания материал – историческата, която чете мемоара като документ на епохата, като извор, и литературоведската, която го изследва като текст със специфична структура“. (271)

Още една композиционна препоръка - мисля, че с оглед на по-ясната ориентация за всеки заинтригуван читател, може би е добре ползваните мемоарни текстове да се отделят от общата библиография и да формират отделен списък. В тази връзка бих искала да отбележа, че е много полезно богатото приложение - речник на личностите.

За автора на дисертацията

Докторският труд не трябва да бъде отделен от автора си и неговите съпътстващи полонистични заслуги. Става дума за млад и видимо активен полонист, който е заявил присъствие и свое лице в израстващото поколение нови полонисти, неуморно гради своята полонистична ерудиция и позиция, с ръка върху пулса на времето (тук перифразирам един хубав полски фразеологизъм). Настоящият труд е мерило за неговата способност да изгражда завършен изследователски текст и затова е важно да го оценим. Темата на труда се намира в хармонична и може би неслучайна връзка с дейността и публикациите на авторката като редовен отразител на полонистичния културен живот в България. Определено Радостина е една от новите надежди на българската полонистика.

Заклучение

Напълно убедено и с радост препоръчвам на Уважаемото жури да присъди на Радостина Петрова образователната и научна степен „доктор“ по направление 2.1 Филология – Литература на народите от Европа, Америка, Азия, Африка и Австралия (Полска литература).

Маргрета Григорова